

Samen maken we de stad

Werkend aan een groen, sociaal en ondernemend Leiden

Beleidsakkoord 2018-2022

Voorwoord

Leiden gaat vooruit

Leiden, de Stad van Ontdekkingen, meer dan 750 jaar jong, universiteitsstad, centrumstad in het hart van Holland, is volop in beweging. De afgelopen jaren heeft de gemeente op allerlei manieren meegeïnvesteed in Leiden. Met succes. De binnenstad floreert. Werkloosheid daalt. Het Bio Science Park groeit en bloeit. Musea vernieuwen en trekken grote aantallen bezoekers. Verduurzaming is vanzelfsprekend. Wijkvoorzieningen worden beter. Met buurgemeenten is voor het eerst een gezamenlijke toekomstvisie vastgesteld.

Deze positieve ontwikkeling van Leiden willen we doorzetten. We maken de stad klimaatneutraal, we zetten ons ervoor in dat iedereen meedoet en we blijven investeren in Leiden als aantrekkelijke stad. Dat zijn grote en ingewikkelde opgaven, die we uitvoeren op een manier die past bij de kwaliteit van Leiden: met respect voor de historie van de stad, in samenwerking met zo veel mogelijk Leidenaren en met vertrouwen in de toekomst.

We werken deze raadsperiode aan een groener, gezonder en duurzamer Leiden, met meer betaalbare woningen. Met deze 'duurzame verstedelijking' houden we de stad voor iedereen toegankelijk en leefbaar. Deze beweging combineren we met vermindering van de CO₂-uitstoot naar nul, uiterlijk in 2050. We zetten in deze raadsperiode grote stappen voorwaarts.

De komende vier jaar willen we dat álle Leidenaren meedelen en meedoen in het succes van de stad. Ook de Leidenaren voor wie dat minder vanzelfsprekend is. Iedereen is nodig op de arbeidsmarkt en in de samenleving. We blijven ons inzetten voor groei van werkgelegenheid, voor alle opleidingsniveaus. We doen meer aan preventie. In zorg en ondersteuning geven we meer ruimte voor maatwerk. Kinderen bieden we gelijke kansen om hun talent te ontwikkelen. We stellen iedereen in staat kansen te pakken. Hiermee zijn we ambitieus. We

weten dat de gemeente deze doelen onmogelijk in haar eentje kan bereiken. MKB ondernemers vervullen bijvoorbeeld een sleutelrol als banenmotor, die we zeer waarderen. Vele Leidenaren delen onze doelen en dragen graag bij aan het slagen ervan. We blijven investeren in Leiden als aantrekkelijke stad, zowel voor inwoners als voor bezoekers en bedrijven. We geven ruim baan aan fietsers, voetgangers en openbaar vervoer. De binnenstad maken we autoluw en deels autovrij. Het Stationsgebied transformeren we tot een aantrekkelijke Leidse stadswijk. We stimuleren bedrijvigheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen, ook in wijkwinkelcentra. We investeren in onderwijshuisvesting, sportaccommodaties, duurzame mobiliteit (met meer fietsenstallingen) en in bestrijding van ondermijning.

Net als in de afgelopen jaren blijven we vasthouden aan de visie 'Leiden, Stad van Ontdekkingen', met de pijlers 'Internationale kennis' en 'Historische cultuur'. Deze visie geeft richting aan de samenwerking tussen de gemeente en partners, zoals de Universiteit Leiden, andere kennisinstellingen, bedrijven, instellingen en groepen bewoners. We blijven ons inzetten voor ondernemerschap, voor het Bio Science Park en de binnenstad en we blijven werken aan de herontwikkeling van het Stationsgebied. Zo dragen we bij aan het succes van stad en regio, een aaneengesloten stedelijk gebied dat vergelijkbaar is met de zesde stad van Nederland.

Onze financiële speelruimte in deze raadsperiode is beperkt. Daarom kiezen we voor maatregelen waarmee we werkelijk verschil kunnen maken, met veel ruimte voor samenwerking en slimme combinaties. Zo combineren we bijvoorbeeld economisch beleid met het aan werk helpen van mensen in de bijstand, woningbouw met energietransitie, inrichting van de openbare ruimte met vergroening en met sport en bewegen. Met andere manieren van werken nieuwe doelen bereiken. Daar gaat het om.

We nodigen iedereen uit om samen de stad te maken, om niemand aan de kant te laten staan, om de stad te vergroenen, om mee te denken over onze leefomgeving, om Leiden gezonder te maken en om met elkaar activiteiten op touw te zetten die het leven in deze stad zo veel leuker maken. We zijn optimistisch over onze gezamenlijke toekomst, we verwelkomen verandering en we willen vooruit. Wij hebben ongelooflijk veel zin in de komende vier jaar. Doet u met ons mee?

1. Duurzame verstedelijking

In de komende jaren staat Leiden voor grote ruimtelijke uitdagingen. Om voor woningzoekenden een betaalbare stad te kunnen blijven, hebben we duizenden extra woningen nodig. Om ons te wapenen tegen de gevolgen van klimaatverandering is veel meer groen nodig in tuinen, op gebouwen en in de openbare ruimte. Om verdere opwarming van de aarde tegen te gaan, is grootschalige verduurzaming een vereiste.

In Leiden omarmen we deze uitdagingen. Ze bieden kansen om het leven in de stad gezonder en aantrekkelijker te maken. Die kansen gaan we grijpen. Dit doen we met 'duurzame verstedelijking', met combinaties van woningbouw en verduurzaming. Daarbij gaan we uit van de fiets als belangrijkste vervoermiddel. Die geven we ruim baan. Verder maken we de binnenstad autoluw en we maken meer straten autovrij. Andere plannen voor duurzame verstedelijking werken we verder uit in gesprek met zo veel mogelijk Leidenaren, in de 'Omgevingsvisie Leiden 2040'.

Om van duurzame verstedelijking een succes te maken, zijn grote investeringen nodig. In gebiedsontwikkeling, in vergroening en in verduurzaming. Voor zulke investeringen creëren we een nieuw fonds voor duurzame verstedelijking. Dit fonds kan de gemeente gebruiken voor voorfinanciering of cofinanciering, bijvoorbeeld van binnenstedelijke warmtenetten of gebiedsontwikkeling met grootschalige woningbouw.

1.1. Woningbouw en stadsontwikkeling

Tot 2030 heeft Leiden circa 8.500 extra woningen nodig. Het is onze ambitie dat deze woningen er gaan komen. Er is vooral behoefte aan sociale huurwoningen en middeldure koopwoningen. Voor sociale huurwoningen is een maximale huurprijs vastgelegd in de wet. In 2018 is dat € 710,68. Voor 'middeldure koopwoningen' bestaat geen wettelijke norm; het gaat om koopwoningen die - indicatief - tussen de € 175.000 en € 300.000 kosten. Die hebben voor ons prioriteit.

We bouwen per saldo 30% sociale huurwoningen. Met deze extra sociale huurwoningen kunnen we meer mensen met een laag inkomen van een passende woning voorzien. Zo verkorten we de wachttijd voor een sociale huurwoning. Het percentage van 30% is inclusief woningen van woonzorgaanbieders voor bijzondere doelgroepen, zoals personen die

vallen onder 'beschermd wonen' en maatschappelijke opvang. Het college zal halfjaarlijks rapporteren over de uitvoering van deze afspraak.

Waarom heeft Leiden meer woningen nodig?

Uit onderzoek voor de Regionale Woonagenda Holland Rijnland blijkt dat Leiden tot 2030 circa 8.500 extra woningen nodig heeft. Ook na 2030 zal de woningbehoefte blijven toenemen. Betaalbare woningen zijn nu nauwelijks beschikbaar in Leiden. Huizenprijzen stijgen bijna nergens zo snel als hier. Voor jongeren die op zoek zijn naar hun eerste koopwoning, dreigt Leiden onbereikbaar en onbetaalbaar te worden. Starters met een laag inkomen zitten in hetzelfde schuitje. Zij moeten jarenlang wachten om in aanmerking te komen voor een sociale huurwoning. Door het tekort aan sociale huurwoningen stopt ook de doorstroom van mensen uit dure gemeentelijke voorzieningen als maatschappelijke opvang en beschermd wonen.

Hoofdoorzaken van de grote woningbehoefte zijn onder meer:

1. 1. We worden steeds ouder. Hierdoor komen woningen minder snel beschikbaar voor de volgende generatie Leidenaren.
2. 2. Huishoudens worden steeds kleiner. We leven gemiddeld een steeds langer gedeelte van ons leven als alleenstaande. Daardoor hebben we steeds meer woningen nodig voor hetzelfde aantal mensen.
3. 3. Steden in de Randstad zijn populair bij woningzoekenden. Dat geldt ook voor Leiden. Hoog-opgeleide jongeren uit krimpgebieden trekken graag naar steden in de Randstad. Andersom gebeurt dat nauwelijks.
4. 4. Voor jongeren komen er in Leiden jaarlijks slechts weinig woningen vrij door natuurlijk verloop. Dat komt door het lage aantal 75- en 85-plussers. Rond 2040 is dat anders. Dan hebben we twee keer zo veel 75- en 85-plussers. Maar zo lang kunnen starters op de woningmarkt niet wachten. De komende twee decennia blijven zij sterk afhankelijk van nieuwbouw.

De bouw van duizenden extra woningen in Leiden biedt kansen om tweedeling tegen te gaan. In nieuwbouwprojecten kiezen wij voor gemengd bouwen. Bij stedelijke vernieuwing waarin oude sociale huurwoningen plaatsmaken voor nieuwe huurwoningen, stimuleren we corporaties ook ruimte te maken voor realisatie van vrijesectorwoningen. Tevens stimuleren we hen om te investeren in wijken waar nog weinig sociaal woningbezit aanwezig is. Met de woningen in het middensegment helpen we woningzoekenden die vanwege de hoogte van hun inkomen niet in aanmerking komen voor een sociale huurwoning. Dat zijn zowel starters als doorstromers. Ook voor senioren zijn deze woningen interessant. In de praktijk blijkt dat starters en senioren vaak op zoek zijn naar vergelijkbare woningen: betaalbaar, niet al te groot, van alle gemakken voorzien en dicht bij voorzieningen, zoals winkels, groen, horeca en OV.

Ook voor studenten maken we het gemakkelijker om een kamer te vinden. In Leiden is er de komende jaren behoefte aan zo'n 2700 extra studentenkamers. Daarin is ook rekening gehouden met de behoefte aan woonruimte voor internationale studenten. Op diverse plekken in de stad wordt nu gewerkt aan realisatie van extra studenteneenheden. Dat gebeurt onder andere in de Lammenschansdriehoek, in en om het Bio Science Park en langs de Schipholweg. Bij elkaar opgeteld hebben de nieuwe complexen ongeveer 2700 kamers. Deze voorzien dus in de behoefte. We blijven nauwgezet monitoren of het aanbod aan studentenkamers voldoende is voor de vraag.

'Verkamering' helpt om de woningnood onder studenten te verminderen, maar op diverse plekken heeft dit geleid tot (forse) overlast voor omwonenden. Verkamering is het opsplitsen van een reguliere woning in meerdere kamers voor studerende of werkende. Omwonenden klagen onder meer over geluidsoverlast, drukte en grote aantallen fietsen op de stoep. Zulke negatieve effecten willen we voorkomen. Daarom gaan we op korte termijn beleid en handhaving aanpassen, te beginnen met een tijdelijke stop van de afgifte van vergunningen voor verkamering.

Stadsgesprekken over de toekomstige ontwikkeling van Leiden

De bouw van extra woningen gaan we combineren met verdere ontwikkeling van Leiden als schone, compacte, leefbare, goed bereikbare en aantrekkelijke stad. Hoe we dat precies gaan doen, bespreken we in het komende half jaar met zo veel mogelijk Leidenaars. Samen buigen we ons over de gewenste ontwikkeling van de stad tot het jaar 2040. De uitkomsten van deze gesprekken gebruiken we om een Leidse Omgevingsvisie 2040 op te stellen. Deze visie zal een integrale kijk bevatten op de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving, voor het gehele grondgebied van Leiden. Deze visie gaat over wonen, groen en verduurzaming, maar ook over vele andere onderwerpen, zoals gezondheid, veiligheid en sociale samenhang. Ook onderwerpen als bedrijventerreinen, mobiliteit en parkeren komen aan bod.

In nieuwe bouwprojecten en gebiedsontwikkelingen combineren we telkens meerdere doelstellingen; behalve wonen, werken en recreëren ook deelname aan de maatschappij, gezondheid, bewegen, duurzame mobiliteit, energietransitie, veiligheid en aanpassing aan klimaatverandering, met vergroening en waterberging. De omgevingsvisie gaat daarvoor de

kaders geven. In de eerste helft van 2019 kan de gemeenteraad de Leidse omgevingsvisie 2040 vaststellen.

In aanloop naar de gesprekken over de omgevingsvisie inventariseren we kansrijke plekken voor grootschalige woningbouw. Dit gaat bijvoorbeeld om de omgeving van OV-knooppunten, zoals Leiden Centraal en Lammenschans, locaties langs invalswegen en langs grote assen zoals de Willem de Zwijgerlaan, Churchilllaan, Plesmanlaan en de Lammenschansweg. Andere kansrijke plekken liggen in de directe nabijheid van wijkvoorzieningen. Deze kansrijke plekken nemen we op in een verkennende notitie over de potentie voor verdere verstedelijking in Leiden. Daarin benoemen we ook kaders en mogelijke randvoorwaarden. In het najaar van 2018 zal het college deze notitie met de raad bespreken. Met die verkennende notitie leggen we een basis voor gesprekken over de Leidse Omgevingsvisie 2040.

Grote woningbouwprojecten

Participatietrajecten voor afzonderlijke woningbouwprojecten hoeven niet te wachten tot de omgevingsvisie is vastgesteld. Sommige van die projecten vormen een waardevolle aanvulling op een wijk. Ze leiden bijvoorbeeld tot doorstroming voor senioren, kansen voor starters en beter draagvlak voor wijkvoorzieningen.

Van ontwikkelaars, corporaties en andere initiatiefnemers verwachten we dat ze kwaliteit toevoegen aan de stad. Grote bouwprojecten moeten bijdragen aan gezond, duurzaam en aantrekkelijk leven in Leiden voor iedereen, vandaag en morgen.

In de Merenwijk verlangen we een beter plan voor de Kopermolen. Het huidige wijkpark is heel belangrijk voor de wijk. Daarom blijft het groen behouden. Liefst willen we meer groen kunnen toevoegen aan de omgeving. Revitalisering van het winkelcentrum willen we combineren met woningbouw. Plannen laten we op het voorgaande aanpassen. De herontwikkeling van de Kopermolen wordt in samenspraak met de bewoners, eigenaren en ondernemers vormgegeven.

De bouw van de woontoren aan de Ommedijkseweg in de Stevenshof gaat niet door. Na vaststelling van de Leidse omgevingsvisie bekijken we welke ontwikkeling op deze locatie mogelijk en wenselijk is, en met welk volume.

In besluitvorming over volgende woningbouwprojecten en gebiedsontwikkelingen zien we erop toe dat alle belangen worden meegewogen, zowel van omwonenden als van (toekomstig) woningzoekenden, ondernemers en andere gebruikers. Ambtelijke capaciteit zetten we vooral in voor projecten op kansrijke plekken voor grootschalige woningbouw. Daar neemt de gemeente initiatief om de participatie van belanghebbenden goed te organiseren. Voor projecten op andere plekken in de stad maken we een bestuurlijke afweging of we vanuit de gemeente willen faciliteren. Als dat het geval is, brengen we de ambtelijke kosten voor begeleiding van de participatie in rekening bij de projectontwikkelaar.

Ruimte om te werken

De werkgelegenheid in de Leidse regio concentreert zich steeds meer in bepaalde gebieden, zoals in het Bio Science Park en het Stationsgebied. In de afgelopen tien jaar is het aantal banen in Leiden met meer dan 10.000 gegroeid, tot meer dan 70.000. Dat is gebeurd zonder nieuwe bedrijventerreinen. De ruimte voor bedrijvigheid in de stad wordt dus steeds intensiever gebruikt, met meer werkgelegenheid per vierkante kilometer. Deze trend zet zich voort, verwachten we. Een gezond functionerende stedelijke regio heeft ook plek voor bedrijven die niet thuishoren in het Bio Science Park en die niet passen op een binnenstedelijke locatie, bijvoorbeeld omdat ze veel ruimte nodig hebben of omdat ze niet in de nabijheid van woningen kunnen staan. Ook voor zulke bedrijvigheid moet er een plek zijn, in de stad, in de Leidse regio of in de directe omgeving daarvan. Door ruimtelijke ordening regionaal te bezien zijn er meer slimme combinaties mogelijk. Neem circulaire economie. Als afval van bedrijf A een grondstof is voor bedrijf B, is het verstandig om te kijken of ze elkaars buurman kunnen worden. Regionaal bestaan daarvoor meer mogelijkheden dan in afzonderlijke gemeenten.

Bij transformatie van bedrijventerreinen naar woningbouw is extra zorgvuldigheid nodig. Dat geldt ook voor nieuwe combinaties van wonen en werken op bedrijventerreinen. Bij transformatie is alternatieve ruimte nodig voor de bedrijven die qua milieuzone, aantallen meters of bereikbaarheid niet langer passen in die verstedelijkende stad. Daarvoor is een regionale strategie gewenst. Wij sluiten eventuele transformatie van bedrijventerreinen naar woonfuncties of combinaties van wonen en werk niet uit. We beginnen pas met transformatie na goed overleg met ondernemersverenigingen en gemeenten in de regio.

Het Bio Science Park wordt steeds meer een levendig gebied, waar het ook buiten kantooruren prettig toeven is. De openbare ruimte maken we groener, met een hogere biodiversiteit. Op en om het Bio Science Park komen woningen, vooral voor studenten. Daarmee wordt het meer en meer een echt onderdeel

van de stad. De herontwikkeling van het Stationsgebied biedt bovendien een kans om de verbinding tussen binnenstad en het Bio Science Park te verbeteren.

1.2. Klimaatneutraal, groen en circulair

Ook in Leiden nemen we maatregelen om verdere opwarming van de aarde zo veel mogelijk tegen te gaan. Zo dragen we bij aan uitvoering van nationale en internationale afspraken over klimaat en duurzaamheid, zoals het Verdrag van Parijs. De uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen gaan we drastisch reduceren.

Ons einddoel is een klimaatneutrale stad. Dit doel willen we uiterlijk bereiken in 2050. De opgave die wij onszelf als stad hiermee stellen, is enorm. In de komende decennia gaan we onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen zoals olie en aardgas radicaal verminderen. We zijn ervan overtuigd dat we dit kunnen in Leiden. In de komende vier jaar gaan we grote stappen zetten op weg naar het einddoel. Dit doen we met klimaatneutrale nieuwbouw, met uitbreiding van het netwerk voor stadswarmte en met aansluiting op de warmterotonde. We treffen voorbereidingen om de eerste wijken van het aardgas af te koppelen.

Verduurzaming nieuwe woningen

Bij nieuwbouw en grootschalige renovatie kiezen wij voor verwarming zonder aardgas. Hierover maken we afspraken met netbeheerders, woningcorporaties, projectontwikkelaars en overige relevante belanghebbenden. Samen met netbeheerders streven we naar snelle aanleg van de (ondergrondse) infrastructuur die hiervoor nodig is, zoals warmtenetten of andere warmteoplossingen.

Aanleg van warmtenetten combineren we zo veel mogelijk met andere investeringen in de infrastructuur (zoals riolering en bereikbaarheid) en met vergroening van de openbare ruimte. Hierbij volgen we de afspraken die in de Leidse Warmtevisie zijn vastgelegd. Investerings die bijdragen aan vermindering van CO₂-uitstoot, concentreren we in wijken en buurten waar ook veel woningbouw plaatsvindt.

Opwekking van duurzame energie is bij uitstek een regionaal onderwerp. Een energieneutraal Leiden is niet haalbaar, omdat Leiden niet genoeg ruimte heeft voor voldoende opwekking van duurzame energie. Maar een energieneutraal Holland Rijnland kan wel. Daarvoor is echter een koersverandering nodig bij de

provincie. Die roepen we op om meer ruimte te bieden voor duurzame energieopwekking, bijvoorbeeld met windmolens.

Drie keer klimaatjargon

Energieneutraal: hiermee wordt bedoeld dat een gebouw, een organisatie of een gemeenschap niet méér energie verbruikt dan er ter plekke duurzaam wordt opgewekt met zon, wind, (rest)warmte of water.

Klimaatneutraal: hiermee wordt bedoeld dat er geen gasen worden uitgestoten die bijdragen aan klimaatverandering. Klimaatneutrale activiteiten hebben geen positief of negatief effect op het klimaat. Duurzame energie voor zulke activiteiten kan ook van elders komen.

Klimaatadaptatie: dit is aanpassing aan veranderingen in het klimaat en aan de effecten daarvan. Die aanpassing heeft als doel schade als gevolg van klimaatverandering te beperken. Klimaatverandering kan bijvoorbeeld leiden tot hittestress en hevigere regenbuien. Met aanpassing van de openbare ruimte (door vergroening) kan deze overlast worden tegengegaan. Vergroening is dan onderdeel van klimaatadaptatie.

Nieuwe bouwplannen moeten voldoen aan hoge standaarden voor energieverbruik, vergroening, toekomstgerichte mobiliteitsoplossingen et cetera. Dit maken we onderdeel van ons opdrachtgeverschap. Ook zetten we ons in om bestaande nieuwbouwplannen alsnog aan te passen, ook als er al overeenkomsten met projectontwikkelaars bestaan. Hierbij kijken we bijvoorbeeld naar aansluiting op stadsverwarming; kleine collectieve oplossingen zoals warmtekoudeopslag of all-electric-oplossingen. Voor sommige bouwplannen waaraan al een tijd is gewerkt, is toepassing van hogere standaarden niet realistisch. Als projecten op korte termijn in uitvoering worden genomen, accepteren we dat ze soms niet aan de allerhoogste normen kunnen voldoen. Wettelijke voorschriften moeten wel worden nageleefd.

Verduurzaming van bestaande woningvoorraad

Misschien wel de ingewikkeldste duurzaamheidsopgave is het klimaatneutraal maken van de huidige woningen en bedrijfspanden in de stad. Hoe ouder ze zijn, hoe lastiger dat is, vooral bij monumenten. Met de oplossingen van vandaag leidt dat tot hoge kosten.

We juichen het toe dat bedrijven en particulieren zelf - en in samenspraak met hun burens - duurzaam investeren in hun huizen en panden. Op lange termijn zijn

deze investeringen vaak rendabel, maar ze zijn duur in aanschaf en aanleg. Niet iedereen kan deze investeringen opbrengen. Samen met huiseigenaren, corporaties, netbeheerders en andere belanghebbenden onderzoeken we hoe we de huidige woningen in Leiden zo kunnen verduurzamen dat we in 2050 aardgasvrij zijn. Dat gaat dus niet alleen om techniek, maar ook om betaalbaarheid, vooral voor Leidenaren die het financieel minder breed hebben.

We werken toe naar een planmatige meerjarige aanpak voor de omschakeling naar duurzame warmteoplossingen. Dat doen we bij voorkeur in samenwerking met partners in de regio en met de provincie. Ook de rijksoverheid is nodig, voor zowel kennis als geld. Leidse inwoners en ondernemingen wijzen we de weg naar subsidies van de rijksoverheid en naar nieuwe financieringsmogelijkheden.

Aan huiseigenaren en eigenaren van bedrijfspanden bieden we meer mogelijkheden om zelf energie op te wekken. Ook in de historische binnenstad en andere beschermde stadsgezichten willen we meer ruimte geven voor energieopwekking. Hierbij gaan we zorgvuldig te werk. We zoeken een nieuw evenwicht tussen behoud van historische waarden en de behoefte aan verduurzaming.

Woningcorporaties vragen we om hun bezit verder te verduurzamen. Betaalbaarheid vinden we daarbij belangrijk. We kijken daarbij naar de totale woonlasten (inclusief energiekosten), niet alleen naar de huur. Bij gelijke woonlasten zien we liever een wat hogere huur en een lagere energierekening dan andersom.

Als gemeente willen we natuurlijk het goede voorbeeld geven, maar ook daar geldt dat het zeer ingewikkeld (én kostbaar) is om al het gemeentelijk vastgoed te verduurzamen. We beginnen met de gebouwen waar dit het meeste effect heeft.

Vergroening

In de komende vier jaar maken we Leiden zichtbaar groener. Vergroening helpt om biodiversiteit te verhogen, de bijenstand te verbeteren en onze leefomgeving gezonder te maken. Het college gaat ten minste elk jaar rapporteren over de toevoeging van groen. Ook laat het de impact zien op de soortenrijkdom in de stad. Om ambities voor vergroening waar te maken investeren we in ambtelijke

capaciteit om vroegtijdig in projecten werk te maken van vergroening. Ook stellen we een stadsecoloog aan.

Vergroening kan al op heel kleine schaal beginnen, bijvoorbeeld door tegels in de tuin te vervangen door planten, door bij-vriendelijke planten te zaaien of door een 'zwevend geveltuintje' aan te vragen. De gemeente faciliteert en stimuleert. Hoe minder versteende tuinen, hoe meer ruimte voor water, biodiversiteit en verkoeling. Woningcorporaties roepen we op om tuintegels te vervangen door groen, wanneer een woning van de ene huurder op de andere overgaat. Operatie Steenbreek ('Tegel eruit, plant erin!') zetten we voort.

Daarom meer groen en blauw!

Voor de gezonde en klimaatneutrale stad is vergroening een speerpunt. Vergroening van de stad helpt om de impact van klimaatverandering te verminderen. Klimaatverandering leidt tot langere droge perioden, hogere temperaturen in de stad en hevigere regenbuien.

Klimaatverandering treft ons allemaal. KNMI-voorspellingen over droger, natter en extremer weer die voor 2050 berekend waren, zien we nu al op straat. Dat stelt eisen aan de robuustheid van ons gemeentelijk watersysteem; een opgave die we samen met het Hoogheemraadschap van Rijnland oppakken. Ook hittestress blijkt in toenemende mate een probleem, in het bijzonder voor kwetsbare groepen als ouderen. Een versteende binnenstad kan graden warmer zijn dan het buitengebied. Vergroening biedt ook hier een oplossing voor.

Uit de stresstesten die we binnen het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie in 2018 moeten uitvoeren, blijkt waar er wateroverlast dreigt. Op basis daarvan kunnen we gezamenlijk bepalen wat er moet gebeuren, bijvoorbeeld door regenwater langer vast te houden in de grond, in plaats van af te laten voeren in het riool. De klimaatatlas is hiervoor ons vertrekpunt.

Goede voorbeelden van groen en blauw zien we al op het Lakenplein, in de plannen voor het Noorderkwartier of Leiden Bio Science Park. Het Sponge2020 project in het Noorderkwartier is een toonbeeld van groen-blauwe verduurzaming. De ambitie is daar om al het hemelwater op te vangen; te bergen en/of te infiltreren in de wijk; zodat deze 100% waterproof wordt. Dat gebeurt met minder stenen, meer doorlaatbare bestrating, een kleiner rioolsysteem, meer berging in de ondergrond, meer geveltuinten, grotere boomspiegels en alternatieve groenere straatinrichting. Daarnaast stimuleren we ook bewoners om hun eigen tuin aan te pakken, zodat er in de hele wijk minder verhard oppervlak ontstaat.

Plannen die het afgelopen jaar zijn gemaakt voor verbetering van de groene hoofdstructuur in de stad, gaan we uitvoeren. Daarmee verbinden we ons groen vanaf het Singelpark met de landschappen rondom de stad, zoals de plassen, de landgoederen en het Groene Hart. Leiden trekt geld uit voor een volgende fase

van het Singelpark, het groen inrichten van de Garenmarkt en een versterkte biodiversiteit op het Bio Science Park.

In ruimtelijke projecten gaan we vanaf de start zoeken naar manieren om de hoeveelheid groen en waterberging maximaal te vergroten. Vergroening maakt altijd onderdeel uit van woningbouwprogramma's en andere bouwprojecten, in vormen als groene daken en/of (gevel)tuinen. In raadsvoorstellen over zulke projecten laten we zien hoeveel groen en waterberging worden toegevoegd. Daarbij gebruiken we het motto "pas toe of leg uit".

Ook in kleinschaligere projecten leggen we meer nadruk op vergroening. Bij elke herinrichting van een straat of buurt beginnen we met de vraag hoe we zo veel mogelijk groen en water kunnen toevoegen. Ook gaan we meer bomen planten. We maken de ecologische waarde en de belevingswaarde zo groot mogelijk. We gebruiken bijvoorbeeld veel verschillende boom- en plantsoorten. We gaan verharding tegen. Ook maken we ruimte voor openbare pluktuinen. Uiteraard trekken we hierbij samen op met omwonenden. Waar dat kan, geven we groen aan hen in beheer.

Daar waar de parkeerdruk laag is, gaan we parkeerplaatsen vervangen door planten en bomen. Dit pakken we projectmatig aan, altijd in overleg met de buurtbewoners. Wij nodigen buurtbewoners ook uit om hiervoor zelf een verzoek in te dienen.

Leiden Gaat Goed

Sinds 2015 heeft Leiden een ambitieus programma Duurzaamheid. Dit programma omvat zestien actielijnen rondom de thema's energietransitie, circulaire economie en vergroening. Met dit programma draagt de gemeente aan de verduurzaming van de stad. Verduurzaming is onderdeel van projecten en van beleidsontwikkeling, zoals de gemeentelijke Warmtevisie. Ook probeert de gemeente inwoners te verleiden om duurzame keuzes te maken. Dit gebeurt met de GaGoed-campagne (www.gagoed.nl). Deze is zo succesvol dat enkele andere gemeenten deze campagne hebben overgenomen of dat overwegen te doen. In de komende vier jaar zetten de GaGoed-campagne en het programma Duurzaamheid voort.

Circulaire economie en duurzame voedingskeuzes

In 2050 gebruiken we alleen nog duurzaam geproduceerde, hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen. We gaan dan efficiënt met grondstoffen om. Er is dan geen (zwerf)afval meer. Hiermee dragen we bij aan de nationale

doelstelling om de Nederlandse economie uiterlijk in 2050 volledig circulair te maken. De gemeentelijke duurzaamheidsagenda scherpen we aan met concrete doelstellingen over hergebruik van grondstoffen voor de middellange en lange termijn. Met Leidse ondernemers delen we goede praktijkvoorbeelden over circulaire economie, zonder verhoging van regeldruk. Bij de gemeentelijke inkoop dagen we leveranciers uit om bij te dragen aan de circulaire economie. Ook de duurzame verstedelijking biedt kansen. Bouw en sloop gaan gepaard met grote afvalstromen. Daar is niet alleen vermindering van de hoeveelheid bouwafval mogelijk, maar ook voorbereiding op toekomstig hergebruik, bijvoorbeeld met slimme materiaalkeuzen. We onderzoeken hoe de gemeente effectief kan bijdragen aan duurzame en gezonde voedingskeuzes. Voedingskeuzes kunnen grote invloed hebben op het klimaat. Initiatieven uit de stad die bijdragen aan gezonde en duurzame keuzes, juichen we toe, bijvoorbeeld voor openbare pluktuinen, verkoop van streekproducten op de zondagsmarkt en initiatieven die gericht zijn op kinderen en jongeren.

1.3. Fietsstad met een autoluwe binnenstad

Mobiliteit in Leiden verandert. In een compacte stad, die steeds drukker wordt, zijn de fiets of het openbaar vervoer logische opties voor bewoners en bezoekers. Als er tot 2030 nog 8.500 woningen bijkomen, met mogelijke groei daarna, als het aantal banen blijft groeien en als de bezoekersstroom blijft toenemen, dan kunnen die mensen onmogelijk allemaal met de auto blijven komen. Alleen met meer fiets- en OV-gebruik houden we onze stad leefbaar en bereikbaar en de luchtkwaliteit op gewenst niveau. Om deze ontwikkeling naar fiets en OV te versnellen, komt het college binnen een jaar met een aanscherping en actualisatie van de mobiliteitsnota. Ook passen we ons parkeerbeleid en de parkeernormen voor nieuwbouw aan.

Leiden is een fietsstad

Fiets en voetganger geven we in onze stad ruim baan. Fietsen en lopen zijn de gezondste en meest duurzame manieren om jezelf te verplaatsen. Fietsgebruik stimuleren we met verdere verbetering van (snel)fietspaden en met extra fietsenstallingen in de binnenstad en bij wijkwinkelcentra. Bij Leiden Centraal komen er grote fietsenstallingen bij. Ook de fietsenstalling bij Station Lammenschans breiden we snel en fors uit. We ontmoedigen gebruik van vervuilende brommers en scooters.

De kosten en baten voor fietsparkeren maken we onderdeel van het 'gesloten financieel systeem' voor autoparkeren. Alle inkomsten en uitgaven die samenhangen met bouw, exploitatie, toezicht en handhaving van parkeervoorzieningen voor fietsen en auto's verrekenen we met elkaar.

Deelauto's en parkeernormen

Steeds meer jongeren hebben voor hun dagelijkse verplaatsingen voldoende aan fiets en OV. Het wordt steeds minder vanzelfsprekend om een eigen auto aan te schaffen. Autodelen en andere mobiliteitsconcepten sluiten meer aan op hun behoefte. Leiden ondersteunt initiatieven voor deelauto's actief, zowel van bedrijven als van groepen Leidenaren die dit coöperatief willen regelen.

Parkeernormen voor nieuwbouw passen we aan, met differentiatie per gebied. In de eerste helft van 2019 ontvangt de raad een voorstel hierover. Daar waar het voor de verstedelijkingsopgave in Leiden nodig is, mag het gebied voor betaald parkeren eventueel worden uitgebreid. We maken het mogelijk om minder parkeervergunningen te verstrekken voor nieuwbouwwoningen dan voor bestaande woningen in wijken waar het parkeren nu gereguleerd is zoals bijvoorbeeld bij de Kaasmarkt. De nieuwe huurder of koper weet dan vooraf dat er bij die woning geen parkeervergunning hoort.

We onderzoeken de mogelijkheden om autobezit te beïnvloeden met aanpassing van het beleid voor de tweede en derde parkeervergunning van een huishouden. Dit kan gaan om aanpassing van tarieven, toekenning onder voorwaarden (zoals elektrisch rijden) of andere beperkingen.

Smart city

Steeds meer steden maken gebruik van nieuwe technologie in hun strategie voor duurzame verstedelijking. Zij gebruiken 'smart city-concepten', bijvoorbeeld om duurzame mobiliteit te bevorderen of om bij te dragen aan gezondheid, veiligheid en effectieve handhaving. Leiden volgt deze ontwikkelingen op de voet. Wanneer nieuwe technologie onze doeltreffendheid aantoonbaar kan vergroten, doen we voorstellen om deze toe te passen.

Openbaar vervoer, bereikbaarheidsprojecten en stadsdistributie

We streven naar aansluiting op het Randstadrailnetwerk, over bestaand spoor tussen Leiden en Den Haag en naar verhoging van de frequentie op het spoor

Leiden - Utrecht. Daarmee kunnen we meerdere Leidse wijken goed ontsluiten via het spoor.

In de nieuwe OV-concessie van de provincie voor busvervoer in onze regio streven we naar emissieloos rijden, met kleinere bussen in de binnenstad, een goede, hoogfrequente ontsluiting van de wijken richting centrum en richting Leiden Centraal. Ook is het van belang om de routes en de dienstregeling jaarlijks te kunnen optimaliseren op basis van reizigersaantallen, in goed overleg met de stad en reizigersorganisatie ROVER. Juist in een stad die volop in ontwikkeling is, is flexibiliteit in de dienstregeling belangrijk.

Ondanks de ontwikkeling van Leiden als fietsstad blijven veel mensen afhankelijk van hun auto, bijvoorbeeld voor woon-werkverkeer. Ter vermindering van doorgaand verkeer door woonwijken en ter bevordering van Openbaar Vervoer gaan we door met de uitvoering van de bereikbaarheidsprojecten waartoe de raad eerder heeft besloten, zoals de Leidse ring, de Centrumroute en de verbreding van de Europaweg. Voor resterende plekken met ernstige knelpunten op gebied van veiligheid en/of luchtkwaliteit zoeken we naar maatregelen om deze weg te nemen.

De binnenstad maken we aantrekkelijker door zwaar vrachtverkeer te verminderen met een stadsdistributiesysteem. Laden en lossen gebeurt dan aan de rand van de stad. Kleinere voertuigen leveren goederen af bij winkels in de binnenstad. Ook vervoer over water behoort tot de mogelijkheden. Leiden gaat partijen uitnodigen om op zo kort mogelijke termijn een systeem voor stadsdistributie te introduceren.

Autoluwe binnenstad met meer autovrije straten

We maken de binnenstad voor een deel autoluw en we maken meer straten autovrij. Hiermee kunnen we onze binnenstad nog veel meer benutten als een prachtige plek voor ontmoeting en ontspanning van Leidenaren en bezoekers. Het verbetert luchtkwaliteit, leefbaarheid en veiligheid. Verder gaat hiervan het signaal uit dat het goed is om vaker andere vormen van vervoer dan de auto te gebruiken.

In gebieden waar veel bezoekers wandelen, heffen we parkeerplekken op. Zulke straten sluiten we ook af voor autoverkeer buiten venstertijden (hulpdiensten

uitgezonderd). Hierbij valt te denken aan de straten direct rondom de Pieterskerk en de Hooglandse kerk, aan de Aalmarkt en aan delen van de Oude Rijn en de Nieuwe Rijn. In omliggende straten mogen alleen bewoners parkeren. Andere delen van de binnenstad sluiten we af voor doorgaand verkeer. Deze straten blijven dus alleen bereikbaar voor daar gevestigde ondernemers, bewoners en hun bezoekers.

De precieze afbakening van de nieuwe autovrije en autoluwe gebieden wordt door het college uitgewerkt. Dit gebeurt in goed overleg met buurtbewoners en ondernemers in de binnenstad, waarbij eventueel ruimte is voor overgangstermijnen. Daarbij letten we op verkeerskundige aspecten, op bereikbaarheid binnen venstertijden, op bereikbaarheid voor hulpdiensten en op alternatieve parkeermogelijkheden voor bewoners op redelijke loopafstand.

De vermindering van parkeerplaatsen op straat wordt gecompenseerd in parkeergarages in de omgeving. Ook de Morspoortgarage speelt daarbij een rol. Die kan de parkeerdruk in de directe omgeving verlichten. De Morspoortgarage kan blijven staan tot de herontwikkeling van het Stationsgebied ook op die locatie van start gaat (dat is na het einde van deze collegeperiode). Dit kan een oplossing zijn voor parkeerproblematiek in Transvaal II en de Oude Morsch. Hierover gaan we met die buurten in overleg.

2. In Leiden doet iedereen mee

Iedereen is welkom in Leiden om te wonen, te werken, te leren en te leven. Wij streven naar een inclusieve stad, waarin iedereen meedoet. Wij staan voor gelijke kansen, ongeacht opleidingsniveau, achtergrond, leeftijd, geaardheid of eventuele beperking. Als universiteitsstad zijn we van oudsher een smeltkroes van ideeën, waarden en culturen. Dat blijven we. In onze stad is er voor iedereen perspectief. Dat is onze ambitie. Uitvoering hiervan vergt voortdurend inspanning, met inzet en medewerking van velen. Daar zetten we ons voor in.

2.1. Eerste prioriteit: werk en integratie

Werk en integratie staan centraal in de stad waarin iedereen meedoet. Werk, bij voorkeur betaald werk, is voor de meeste mensen de beste manier om zelfstandig hun leven in te richten, zich te ontwikkelen en betrokken te zijn bij de samenleving. We willen de participatie vergroten, ook voor mensen die nu langs de zijlijn staan en een bijstandsuitkering ontvangen. Het doel is dat mensen participeren, bij voorkeur door werk. Voor sommige mensen is dat doel niet realistisch, bijvoorbeeld vanwege een geestelijke of fysieke beperking. Hen stellen we in staat op een andere manier deel te nemen aan de samenleving, bijvoorbeeld via het project Door en met vrijwilligerswerk.

Om iedereen perspectief te bieden op werk is een sterke regionale economie een vereiste, met daarbinnen een focus op participatie van zo veel mogelijk Leidenaren. Arbeidsmarktbeleid maken we een belangrijke pijler in ons economisch beleid. 'Economie' en uitvoering van de Participatiewet brengen we samen in de portefeuille van één wethouder. We voeren het zogeheten Marktbewerkingsplan Holland Rijnland (2018) uit, dat gericht is op werk voor mensen met een arbeidsbeperking, op gezamenlijk accountmanagement en op harmonisatie van gemeentelijke regelingen.

Samen met werkgevers, onderwijsinstellingen en vakbonden ontwikkelen we een aanpak om zo veel mogelijk mbo'ers op te leiden voor de banen van de toekomst. Ook werken we met deze partijen samen om zo veel mogelijk mensen aan werk te helpen. Op de arbeidsmarkt hebben we iedereen nodig. Werkgevers staan te springen om personeel in de zorg, in het onderwijs en in technische beroepen. Zij bieden de banen van de toekomst. Beroepsopleidingen verdienen

mede daarom een beter imago. De goed geschoolde vakmensen die van het mbo komen, vormen een onmisbare schakel in de economische groei van de stad.

Werkgevers roepen we op om kansen te bieden aan alle Leidenaren op de arbeidsmarkt. Dit geven we ook aandacht in ons economisch beleid, bijvoorbeeld in de verdere ontwikkeling van het Leiden Bio Science Park en acquisitie van nieuwe bedrijven. Groei van werkgelegenheid moet iedereen ten goede komen, van onze kenniswerkers tot Leidenaren in de bijstand.

De huidige mensen in de bijstand profiteren niet automatisch van de economische groei. Dit komt doordat ontvangers van bijstand steeds vaker te maken hebben met complexe problemen. Veel mensen die vroeger konden doorstromen naar Wajong en WSW, zijn nu aangewezen op de bijstand. Zij hebben vaker moeite met lezen of rekenen ('laaggeletterden'), ze hebben niet of nauwelijks opleiding gehad of ze hebben een arbeidsbeperking. De verwachtingen van werkgevers over nieuw personeel en hetgeen mensen in de bijstand kunnen bieden, sluiten niet vanzelf goed op elkaar aan. Met een intensieve aanpak willen we de arbeidsparticipatie verhogen van mensen die nu langs de zijlijn staan. Op dit moment ontvangen ongeveer 3.500 mensen in Leiden een bijstandsuitkering. We hebben de ambitie om: het percentage statushouders in de bijstand met 25% te verlagen; het aantal mensen met een arbeidsbeperking dat een baan heeft met 25% te verhogen; meer praktisch opgeleiden aan een plek op de arbeidsmarkt te helpen; en het aantal mensen dat (nog) geen kans maakt op een reguliere baan maar wél meedoet in de vorm van bijvoorbeeld vrijwilligerswerk of (taal)opleidingen met 25% te verhogen.

De dienstverlening voor werkgevers en bijstandsgerechtigden versterken we door extra aandacht te geven aan de ontwikkeling van vakmanschap van onze medewerkers bij Werk & Inkomen en DZB. Ook geven we continu aandacht aan de inrichting en effectiviteit van ons werkproces. Direct na een uitkeringsaanvraag begeleiden we mensen zo snel mogelijk naar werk. Als het kan, doen we dat zelfs nog eerder.

Integratie van migranten en terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers

Nieuwkomers die de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn of die anderszins hulp kunnen gebruiken bij hun inburgering, helpen we op weg in de Leidse samenleving. Veel Leidenaren zetten zich graag voor hen in. Ook de gemeente draagt bij, sinds 2015 bijvoorbeeld met het project JAS. Daarmee ondersteunen we statushouders om zo snel mogelijk sociaal en economisch zelfstandig te worden, met aandacht voor werk, onderwijs, gezondheid, sport, vrije tijd en sociale contacten. We onderzoeken de mogelijkheid om de doelgroep te verbreden, bijvoorbeeld met EU-burgers uit Midden- en Oost-Europese landen die naar Leiden zijn gekomen om hier te werken en een betere toekomst op te bouwen. Hen willen we de weg wijzen, bijvoorbeeld naar taalcursussen, zodat ook zij volwaardig kunnen gaan deelnemen aan de Leidse samenleving, zich Leidenaar kunnen gaan voelen en zich geaccepteerd weten.

Het beleid voor verplichte inburgering wordt opgesteld door de rijksoverheid. Dat werkt niet naar behoren. Volgens het regeerakkoord blijven te veel nieuwkomers te lang aangewezen op een bijstandsuitkering. Gemeenten krijgen meer te zeggen over de manier waarop inburgering plaatsvindt. Dat zien wij als kans. Vooruitlopend daarop blijven wij ons inzetten voor goede kwaliteit van inburgering in Leiden.

Ook uitgeprocedeerde asielzoekers verdienen perspectief. Als zij na hun vreemdelingenprocedure niet langer in ons land mogen blijven, ligt dat perspectief in beginsel niet in Nederland. Er kunnen redenen zijn waarom terugkeer naar het land van herkomst niet (direct) mogelijk is. Zolang er nog geen landelijk dekkend netwerk is voor de opvang van deze groep ongedocumenteerden of uitgeprocedeerden in afwachting van hun terugkeer, vangt Leiden deze mensen menswaardig op. Met een plek om te slapen, te eten en te leven. Bij de nationale overheid dringen we erop aan dit landelijk goed te regelen.

2.2. Een toegankelijke en gezonde omgeving

Leiden heeft alles in huis om zich verder te ontwikkelen als toegankelijke en gezonde stad. Er zijn maar weinig steden met zo veel instellingen met kennis over gezondheid, vitaliteit en samenleving. Hun kennis en hun faciliteiten kunnen we direct toepassen in het dagelijkse leven in de stad. Daarmee kunnen we

bevorderen dat kinderen gezond opgroeien, jongeren gezond leven en ouderen lang vitaal blijven.

Een toegankelijke en gezonde stad is ook een stad die tweedeling actief bestrijdt. Wij zetten ons in voor een gemengde stad. Dat doen we met ons programma voor duurzame verstedelijking, met wijkgericht werken en met maatregelen die bijdragen aan werk en participatie. We blijven alert op polarisatie.

Open samenleving met toegankelijke voorzieningen

Iedereen moet zich veilig kunnen voelen, toegang hebben tot voorzieningen en kunnen deelnemen aan de gemeenschap. We nodigen alle Leidenaren uit om mee te denken hoe we prettiger kunnen samenleven, hoe we de toegankelijkheid kunnen vergroten en hoe we kunnen bijdragen aan de emancipatie van iedereen die wel eens uitsluiting ervaart. Dit kan gaan om nieuwkomers, of om Nederlanders met een migratieachtergrond; maar bijvoorbeeld ook gaan om lesbiennes, homo's, biseksuelen of transgenders (lhbti). De gemeente voert het Regenboogakkoord uit, dat door alle Leidse politieke partijen is ondertekend.

Uitsluiting willen we bestrijden. De gemeente geeft in woord en gebaar het goede voorbeeld, onder meer in haar rol als werkgever, subsidieverstrekker en samenwerkingspartner. We zijn waakzaam voor vooroordelen en onachtzaamheid en we gaan discriminatie tegen. Dit is van belang op allerlei terreinen, zoals onderwijs, veiligheid, (ouderen)zorg, sport en arbeidsmarkt. Leiden is er voor iedereen.

Voor mensen met een handicap willen we de toegankelijkheid van Leiden verbeteren. Hiermee dragen we bij aan uitvoering van het VN-verdrag 'Handicap'. Doel van dit verdrag is de verbetering van de positie van mensen met een beperking. In opdrachtgeverschap geeft de gemeente aandacht aan toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Het gaat om alle mogelijke onderwerpen in het dagelijks leven, in de hele stad, zoals werk, onderwijs, vervoer, cultuur, sport en andere vrijetijdsbesteding. Ook aan winkels, horeca en instellingen vragen we aandacht te besteden aan toegankelijkheid voor mensen met een handicap.

Gelijke kansen voor kinderen, met goed onderwijs

Kinderen die hun talent kunnen ontwikkelen, groeien op tot zelfstandige en vrije burgers. Ieder kind moet die kans krijgen. Als ouders het niet kunnen betalen, maken we het toch mogelijk dat kinderen kunnen sporten, muziek- of dansles kunnen volgen of huiswerkbegeleiding kunnen krijgen. Daar blijven we in investeren.

Voor kinderen die van huis uit minder in contact komen met de Nederlandse taal, met boeken, cultuur of sport, willen we drempels wegnemen. Dat doen we bijvoorbeeld met voor- en vroegschoolse educatie en met regelingen in het minimabeleid die bedoeld zijn voor ondersteuning van kinderen.

Bestrijding van laaggeletterdheid geven we extra aandacht. Daarvoor gebruiken we het onderwijskansenbeleid van de gemeente. Eén op de zeven Nederlanders heeft moeite met lezen of rekenen. Dat belemmert hen niet alleen op de werkvloer, maar ook om mee te doen in de samenleving. In Leiden gaan we daar wat aan doen, te beginnen met kinderen. Hierbij betrekken we alle relevante onderwijsinstellingen; van peuterspeelzalen, kinderopvangcentra, basis- en middelbare scholen, tot ROCs, de Hogeschool Leiden (Pabo) en de universiteit (pedagogiek).

Leiden is een onderwijsstad. We investeren samen met alle scholen en kennisinstellingen in de stad in de kwaliteit en innovatie van onderwijs. Goede onderwijshuisvesting draagt bij aan gelijke kansen en talentontwikkeling. Veel Leidse basisscholen zitten in verouderde gebouwen. Sommige zijn duur in onderhoud, passen niet meer bij de moderne onderwijsuitgangspunten of voldoen niet aan de klimatologische eisen van vandaag. Die gaan we vervangen. Het geld dat Leiden daarvoor van de rijksoverheid ontvangt, is niet toereikend. Daarom leggen we zelf geld bij. We gaan een integraal huisvestingsplan 2017-2030 (IHP) vaststellen. Veranderingen in regelgeving over financiering van renovatie, nieuwbouw en verduurzaming van schoolgebouwen volgen we op de voet. Wanneer daartoe aanleiding is passen we het IHP hierop aan, in overleg met de betrokken schoolbesturen.

Ook jongerenparticipatie speelt een rol in ontwikkeling van talent, vaardigheden en burgerschap. Daarbij zetten we de vraag van jongeren zelf voorop, niet de instituties. We gaan er vanuit dat jongeren hun plannen ook zelf willen uitvoeren,

al dan niet met hulp van derden. Dit kan om een praktisch idee gaan, zoals de organisatie van een straatvoetbaltoernooi, maar ook om abstractere thema's, zoals uitwerking van een visie over verbetering van het milieu.

Jongerenparticipatie werkt op deze manier altijd twee kanten op: de stad krijgt meer levendigheid dankzij de inzet van jongeren, en jongeren leren zich maatschappelijk te organiseren.

Sport en bewegen

We willen dat iedereen in Leiden kan sporten, vooral de Leidse jeugd. Sport en bewegen zijn onontbeerlijk voor inwoners van een gezonde stad. Om sport voor iedereen toegankelijk te maken streven we naar multifunctionele en duurzame sportaccommodaties. De openbare ruimte richten we zo in dat deze uitnodigt tot bewegen. Verder blijven we sportverenigingen ondersteunen, vanwege hun grote maatschappelijke waarde. Dit leggen we vast in een nieuw gemeentelijk sportbeleid. Daarin is ruimte voor zowel de breedte- als de topsport. Topsporters inspireren anderen zelf actief te gaan sporten.

In de komende periode openen we drie grote nieuwe sportaccommodaties: een indoor sportcentrum, een zwembad en een ijshal. Deze laatste kunnen we verlengen van 250 naar 333 meter, als buurgemeenten hiervoor het geld op tafel leggen. Wanneer deze locaties gereed zijn, bezien we welke tarieven passend zijn voor de nieuwe accommodaties. Wijk sportparken maken we zo veel mogelijk multifunctioneel. Dan kunnen niet alleen verenigingen, maar ook overige sportaanbieders, individuele sporters, scholen en buurtbewoners daar terecht. Zo willen we meer mensen in beweging brengen. Meer beweging vinden we belangrijker dan strikt vasthouden aan een aantal vierkante meters voor sport A of vereniging B.

Voor sporten en sportverenigingen die groeien, hebben we meer ruimte nodig. Dat kan betekenen dat op sportcomplexen verschuivingen, verhuizingen en andere creatieve oplossingen nodig zijn. Dit doen we altijd in overleg, samen met sportverenigingen, met wijkbewoners en met andere belanghebbenden.

Vitaal oud worden in je vertrouwde leefomgeving

De zelfstandigheid en zelfredzaamheid van ouderen in Leiden verdient extra aandacht. Deze groep wordt snel groter. Volgens CBS-prognoses telt Leiden in 2030 anderhalf keer zo veel 75-plussers als vandaag. In 2040 zijn dat er al ruim twee keer zo veel. In verstedelijking, woningbouw en inrichting van de stad

houden we rekening met deze ontwikkeling. Zelfstandigheid en zelfredzaamheid worden negatief beïnvloed door eenzaamheid. Gelukkig zijn er allerlei initiatieven in de stad om eenzaamheid te bestrijden. We kijken ernaar uit zulke initiatieven met de raad te bespreken.

Met de juiste zorg en ondersteuning dragen we eraan bij dat ouderen langer zelfstandig en zelfredzaam kunnen blijven. Een belangrijk deel van die zorg en ondersteuning wordt geleverd door mantelzorgers. Hun inzet is van onschatbare waarde. Wij bieden hen daarom ondersteuning wanneer zij dat nodig hebben.

2.3 Preventie als uitgangspunt; ondersteuning waar nodig

In Leiden verdient iedereen perspectief. Mensen die niet zelfredzaam zijn en hulp nodig hebben, kunnen rekenen op ondersteuning. Waar Leidenaren belemmeringen ervaren, doen we ons best om deze weg te nemen. We gaan daarbij uit van wat mensen wél kunnen en we zetten in op preventie. Dat is niet alleen prettiger voor de betrokkene, maar helpt ook om de zorg op langere termijn betaalbaar te houden. Tijdige inzet van jeugdhulp en goed onderwijs kunnen bijvoorbeeld eraan bijdragen dat Leidenaren als volwassene geen beroep hoeven te doen op de participatiewet.

Gezond en veilig opgroeien

Het is belangrijk dat kinderen gezond en veilig kunnen opgroeien. Roken past daar niet bij. Onze ambitie is dat kinderen in Leiden opgroeien zonder te gaan roken. Met scholen, sportverenigingen en/of speeltuinverenigingen bespreken we hoe zij aan deze ambitie kunnen bijdragen.

Ongeveer één op de zeven Leidse kinderen maakt gebruik van extra zorg of begeleiding in de vorm van jeugdhulp. Sinds de invoering van de Jeugdwet in 2015 is de gemeente verantwoordelijk voor jeugdhulp. Bij de uitvoering daarvan zijn wachtlijsten ontstaan, vooral doordat de rijksoverheid de invoering van de jeugdwet combineerde met een grote bezuiniging en doordat het aantal kinderen dat een verwijzing naar jeugdhulp krijgt, is toegenomen.

Kinderen die hulp nodig hebben, willen we sneller de juiste hulp bieden. Daartoe veranderen we de organisatie van de jeugdhulp in Leiden. De jeugd- en gezinsteam (jgt's) geven we een duidelijker rol in preventie, met goede zichtbaarheid in wijken, in samenwerking met de Jeugdgezondheidszorg en

scholen en in afstemming met huisartsen. In paragraaf 2.4. wordt dit nader toegelicht.

We willen dat kinderen in Leiden die het nodig hebben kwalitatief goede zorg krijgen. Jeugdzorg die we inkopen moet beter gaan aansluiten bij de lokale situatie in Leiden. We gaan daarom de manier en schaal heroverwegen waarop we de jeugdzorg nu - in Holland Rijnlandverband - inkopen. We onderzoeken hoe het anders en beter kan. Bij voorkeur gaan we het op het niveau van de Leidse regio organiseren. Hiermee willen we ook verandering brengen in het feit dat de financiële solidariteit die we met gemeenten in Holland Rijnland verband hebben afgesproken, ertoe leidt dat Leiden structureel fors bijdraagt aan de regio.

Voor kinderen die jeugdhulp ontvangen, en hun verzorgers, levert de overgang van 18-min naar 18-plus vaak veel praktische problemen op. Van de ene op de andere dag zijn zij voor de wet meerderjarig en worden zij geacht voor zichzelf te kunnen zorgen. Om problemen te voorkomen maken we tijdig met de jongere zelf een plan om deze overgang goed te laten verlopen. Met betrokken organisaties maken we afspraken om zulke plannen voortvarend uit te voeren.

Een bijzondere doelgroep wordt gevormd door de kinderen en jongeren die zelf mantelzorg verlenen, bijvoorbeeld aan een gezinslid. Hun rol als mantelzorger kan hen hinderen in hun ontwikkeling op school of in hun studie. Ook dit vraagt alertheid, bijvoorbeeld vanuit school en hulp waar nodig.

Gerichte hulp en ondersteuning

Mensen die hulp nodig hebben, geven we ondersteuning zonder hinder van schotten tussen beleidsterreinen. Die ondersteuning richten we op verbetering van iemands situatie, zodat de betrokkene zo snel mogelijk zelfredzaamheid herwint, in het eigen inkomen kan voorzien en kan meedoen aan de samenleving. Dat vergt altijd maatwerk. Iemand kan bijvoorbeeld voldoende hebben aan een traplift om lang zelfstandig thuis te blijven wonen. Maar er zijn ook gezinnen waar vele hulpverleners over de vloer komen, van schuldhelpverleners tot jeugdzorg.

De inkomensgrens voor minimaregelingen blijft op 120% van het sociaal minimum. Armoede- en minimabeleid gaan we anders inrichten. Deze richten we veel meer op activering en op het wegnemen van belemmeringen voor

participatie en minder op inkomensondersteuning. Deze verandering komt voort uit de overtuiging dat een laag inkomen – vooral voor kinderen in het gezin – geen obstakel mag vormen om mee te doen in de samenleving. Structurele belemmeringen die werk en deelname aan de samenleving in de weg staan, willen we wegnemen.

Deze verandering van de focus in het minimabeleid vergt dat we veel meer maatwerk gaan toepassen, bijvoorbeeld in de declaratieregeling. Professionals in de sociale wijkteams geven we meer bevoegdheden om mensen die dat nodig hebben, gericht vooruit te helpen met minimaregelingen. Hierbij betrekken we ook organisaties als Stichting Leergeld en Stichting urgente noden en hun vrijwilligers.

Bij de maatwerkaanpak hoort ook de bestrijding van schuldenproblematiek. Schulden zijn een belangrijke oorzaak van armoede en een belemmering voor arbeidsparticipatie en deelname aan de samenleving. De gemeente blijft zich richten op preventie en zo vroeg mogelijke signalering van betalingsachterstanden en schulden, in aanvulling op schuldhelpverlening. Jongeren geven we extra aandacht. Na evaluatie van de pilot 'debt to no debt' beoordeelt het college of aanpassing van het schuldenbeleid gericht op jongeren nodig is.

Uit nationale cijfers is bekend dat er grote gezondheidsverschillen zijn tussen praktisch geschoolden- en hoogopgeleiden, en tussen mensen met hoge en lage inkomens. Die verschillen willen we verkleinen. We onderzoeken de mogelijkheden om gedrag met betrekking tot beweging en het gebruik van gezonde en duurzame voeding effectief te beïnvloeden. Onze interventies richten we op de plekken waar het verwachte effect het grootst is. Dat zijn bijvoorbeeld de wijken die volgens de GGD relatief lage gezondheidsscores hebben.

2.4. Zo organiseren we 'meedoen'

'Meedoen' in de stad heeft allerlei vormen, zoals het nemen van initiatief om iets te organiseren, werken, deelnemen aan de samenleving en meedoen aan besluitvorming.

Als je niet op eigen kracht en met hulp van mensen in je omgeving kunt meedoen, moet je erop kunnen vertrouwen dat je andere hulp kunt krijgen, dat

die betaalbaar is, en dat je die tijdig krijgt. Toegang tot voorzieningen regelen we zo efficiënt mogelijk. Als er meerdere problemen aan de orde zijn, moet - nog meer dan nu - het gezin of het individu centraal staan. Dit is extra van belang voor mensen die een beroep doen op meerdere regelingen die worden uitgevoerd door verschillende organisaties. Degene die hulp nodig heeft, moet centraal staan bij het bedenken van een passende oplossing en die moet daaraan ook zelf een bijdrage kunnen leveren.

Ruimte voor maatwerk

Omdat sociale problematiek in sommige wijken meer voorkomt dan in andere, houden we vast aan een wijkgerichte aanpak. We versterken de samenhang en samenwerking tussen de hulpverlenende instanties die in de wijken aan het werk zijn. Daartoe zullen we bestaande subsidierelaties opnieuw tegen het licht houden. De behoefte aan hulp en ondersteuning in de wijk zetten we centraal, niet het aanbod van zorg- en welzijnsorganisaties.

Medewerkers die werkzaam zijn in het sociaal domein geven we meer financiële ruimte om maatwerk te bieden, over de schotten heen van jeugdhulp, maatschappelijke ondersteuning en participatiewet. Andere gemeenten hebben daarmee positieve ervaringen opgedaan. Mensen die er hulp nodig hebben, vinden dat ze beter worden geholpen. En medewerkers blijken scherper op de kosten te letten, als zij een budget mogen gebruiken om maatwerkoplossingen te creëren.

Bureaucratie en administratieve rompslomp gaan we tegen. Waar administratie onvermijdelijk is, zorgen we ervoor dat deze voor zo veel mogelijk mensen begrijpelijk is. Wie hulp nodig heeft in het contact met instanties, kan rekenen op ondersteuning.

In de uitvoering van jeugdhulp willen we de professionals in jeugd- en gezinsteams (jgt's) beter benutten. Nu worden kinderen vaak doorverwezen naar dure specialistische hulp. Dat is niet altijd nodig. Huisartsen kunnen helpen het beroep op dure specialistische zorg in te dammen. Zij kunnen meer gebruik maken van samenwerking met jgt's en vaker praktijkondersteuners voor jeugd inzetten. De Jeugdgezondheidszorg en scholen dienen een actieve rol te blijven spelen in zo vroeg mogelijke signalering van risico's. De aansturing van jgt's passen we zo aan dat medewerkers minder hinder ondervinden van

organisatorische grenzen, monitoring en administratie. Medewerkers kunnen zich dan meer richten op de kinderen die hulp nodig hebben.

Zelf initiatief nemen en deelnemen aan besluitvorming

We juichen de initiatieven van Leidenaren toe om samen de stad te maken, om niemand aan de kant te laten staan, om de stad te vergroenen, om mee te denken over onze leefomgeving, om Leiden gezonder te maken en om met elkaar activiteiten op touw te zetten die het leven in deze stad zo veel leuker maken. Die energie van Leidenaren om zich in te zetten voor elkaar en voor de toekomst van de stad willen we meer ruimte geven, onder meer met 'right to challenge'. Dit houdt in dat inwoners een taak van de gemeente kunnen overnemen, als zij dat aantoonbaar beter en goedkoper kunnen doen dan de gemeente zelf. Ook verwelkomen we initiatieven om meer mensen te betrekken bij de lokale democratie, om besluitvorming toegankelijker te maken en om mensen meer zeggenschap te geven over ontwikkelingen die relevant zijn voor hun leven en leefomgeving. We laten duidelijk zien hoe burgers met een initiatief bij de gemeente terecht kunnen. We vergroten de toegankelijkheid.

In de ontwikkeling van nieuw beleid en in plannen voor nieuwe gemeentelijke projecten zoeken we (vanzelfsprekend!) alle belanghebbenden op. Ook bij particuliere projecten waarbij de gemeente betrokken is, zien we erop toe dat belanghebbenden hun stem kunnen laten horen. Dat is niet vrijblijvend.

Zowel van de gemeente als van particuliere plannenmakers verwachten we dat ze zich inspannen voor representatieve participatie. In gewoon Nederlands: we willen ook de stem horen van mensen die normaal gesproken niet naar inspraakavonden komen. Jongeren bijvoorbeeld.

Later dit jaar bespreekt de gemeenteraad de Leidse participatieverordening. We zijn benieuwd naar de ideeën van de verschillende raadsfracties voor verbeterde participatie. We staan open voor nieuwe initiatieven. Deze toetsen we aan enkele voor ons belangrijke criteria. Zo willen we in de uitvoering van publieksparticipatie ook doelen van Leiden voor de lange termijn in het oog houden. In de besluitvorming wegen we verder steeds de begrijpelijke individuele belangen af tegen het collectief belang van de stad. En ook in nieuwe vormen van participatie vinden we het belangrijk een representatieve groep Leidenaren te horen.

3. Stad van Ontdekkingen, centrum van de Leidse regio

Leiden is het onderwijs-, cultureel en economisch centrum van het Hart van Holland, midden in de Randstad. Leiden ligt in het midden van een aaneengesloten stedelijk gebied dat in omvang en inwonersaantal vergelijkbaar is met de zesde stad van Nederland. Leiden is niet alleen een geweldige stad om te wonen, maar ook om te bezoeken, om te ondernemen en om te genieten van kunst en cultuur. Ondernemers en cultuurmakers geven kleur aan de stad. Die geven we ruimte. Onze visitekaartjes zijn de binnenstad en het Leiden Bio Science Park. Die blijven we ontwikkelen. Binnenkort komt daar ook het Stationsgebied bij als uithangbord van Leiden. Dat maken we veel aantrekkelijker. In de hele stad hebben we aandacht voor veiligheid.

3.1. Internationale kennis

Veel steden noemen zichzelf 'kennisstad', Leiden is het. We hebben niet alleen de oudste universiteit van Nederland, die zich telkens blijft vernieuwen en ontwikkelen, maar ook vele andere onderwijsinstellingen, voor alle leeftijden, op alle niveaus. Het Leiden Bio Science Park is internationaal toonaangevend op het gebied van 'life sciences' en gezondheid, dankzij zorginstellingen als het LUMC, kennis- en onderwijsinstellingen en meer dan honderd bedrijven. In 2022 mogen we onszelf een jaar lang 'European City of Science' noemen. In dat jaar zijn we gastheer van Europa's grootste multidisciplinaire wetenschapscongres.

Ook in de komende jaren blijven we Leiden als kennisstad versterken, met twee doelen: kennisinstellingen en kennisintensieve bedrijven floreren in Leiden en inwoners van Leiden hebben voordeel van de aanwezigheid van al deze instellingen en bedrijven. Met de Universiteit Leiden, LUMC en Hogeschool Leiden heeft de gemeente hierover een samenwerkingsovereenkomst afgesloten. Met hen zetten we ons in voor campusontwikkeling; voor versterking van onderwijs en onderzoek (met meer samenwerking tussen basis- en voortgezet onderwijs, mbo, hbo en universiteit); voor internationalisering (onder meer met huisvesting en dienstverlening voor internationale studenten, medewerkers en gasten) en voor gebruik van de stad als lab. Studenten, docenten en onderzoekers richten zich hierbij op stedelijke vraagstukken. Deze gaan onder meer over verduurzaming en over gezonde wijken en scholen.

3.2. Historische cultuur

Cultuur verbindt, inspireert en ontspant. Een kunstzinnig Leiden is dan ook een bruisend Leiden. Met zowel een rijke cultuurhistorie als veelbelovende generaties nieuwe kunstenaars heeft Leiden zowel het verleden als de toekomst. Cultuur blijft daarom een belangrijke pijler onder de ontwikkelingsvisie 'Leiden, Stad van Ontdekkingen'. We koesteren onze geschiedenis en ons erfgoed.

De Leidse cultuurhistorie is van een ongekende rijkdom en heeft internationale allure. Slechts weinig steden hebben door de eeuwen heen zo veel grote kunstenaars voortgebracht als ons eigen Leiden. Hierbij staan we stil in themajaren (De jonge Rembrandt en de Gouden Eeuw in 2019, 400 jaar Pilgrim Fathers in 2020).

Zonder kunstenaars geen kunst. Daarom stellen we de Leidse cultuurmakers nog beter in staat om kunst te maken en te exposeren. Bijvoorbeeld door de subsidieregeling voor kunstprojecten uit te breiden. Bovendien maken we de subsidies aan het Openluchttheater Leidse Hout, Cultuurplein Lammermarkt, het Sieboldhuis en Theater Ins Blau structureel. Daarnaast prikkelen we vastgoedeigenaren met de invoering van één eigenaarstarief ozb om in leegstaande gebouwen (tijdelijke) huisvesting te bieden aan ateliers en expositieruimtes. Ook in de openlucht maken we kunst en cultuur meer zichtbaar. We bieden ruimte aan experimenten waarbij de stad als podium en ontmoetingsplek dient, zowel in de binnenstad als in de wijken. Bovendien creëren we een fonds voor beeldende kunst in de openbare ruimte van € 1 miljoen: het Lucas van Leydenfonds.

In 2012 is een uitgebreide cultuurnota opgesteld, voor het eerst met veel participatie en samenwerking vanuit de gehele cultuursector. Veel van de voornemens zijn uitgevoerd en hebben Leiden als kunststad verder op de kaart gezet. Nu is het tijd voor een nieuwe cultuurnota met nieuwe doelen, voor de volgende zes jaar. Opnieuw krijgt de Leidse kunstscene hierin een belangrijke stem. Hoewel scherpe keuzes nodig zullen zijn gezien de krappe financiële situatie en de vele ambities van inwoners en de sector, investeren we extra in kunst en cultuur.

Met de cultuurschatten van Leiden, onze kunstenaars en culturele ondernemers vormen we het centrum van een voorname cultuurregio. Samen met

buurgemeenten dingen we graag mee naar de status van een van de zestien stedelijke cultuurregio's - een nieuwe indeling van de rijksoverheid voor financiering van cultuurbeleid van nationaal belang. Aan onze partners in de regio en in de cultuursector stellen we voor om snel een strategische agenda en een regionaal profilerings- en investeringsplan op te stellen. Dit zijn basisvoorwaarden om voor de rijksfinanciering in aanmerking te komen. Samen hebben we er alles voor in huis.

Verbeterde programmering bibliotheek

De kennisstad Leiden biedt een rijke leeromgeving voor inwoners van alle leeftijden. BplusC vervult daarin een spilfunctie. Een moderne bibliotheek is meer dan een plek waar boeken worden uitgeleend. Het is ook een ontmoetingscentrum voor een leven lang leren en voor het ontwikkelen van taal- en 21e eeuwse vaardigheden (digitale vaardigheden, creativiteit, samenwerken). De bibliotheekvestiging in de Merenwijk is hiervan een goed voorbeeld. Over modernisering van de bibliotheek is samen met de stad een toekomstvisie opgesteld. BplusC heeft de verantwoordelijkheid genomen om deze modernisering in praktijk te gaan brengen, in opdracht van de gemeente.

In de modernisering van de bibliotheek leggen we in de komende jaren de prioriteit bij verbetering van de programmering, zowel in het centrum als in de wijkvestigingen en elders in de wijken. Toegankelijkheid en betaalbaarheid voor kinderen en voor mensen met lage inkomens zijn daarbij belangrijke randvoorwaarden. We zullen deze verwachtingen expliciteren in ons opdrachtgeverschap richting BplusC. Nadat de vernieuwde programmering is gerealiseerd, gaan we in gesprek over aanpassing van de huisvesting.

3.3. Werkgelegenheid en voorzieningen met regionale en nationale impact

De werkgelegenheid en de voorzieningen in het Bio Science Park, het Stationsgebied en de binnenstad zijn niet alleen van belang voor de circa 125.000 inwoners van Leiden, maar voor alle 200.000 inwoners in de Leidse regio en voor nog eens zo'n aantal mensen in de rest van het Hart van Holland. Het Leiden Bio Science Park is de grootste banenmotor van de regio. Het Stationsgebied is de belangrijkste binnenstedelijke ontwikkelingslocatie van Leiden, van de Leidse regio en van het Hart van Holland. Leiden Centraal is het zesde station van Nederland. Behalve Amsterdam Centraal en Utrecht Centraal trekt geen enkel

station in Nederland zo veel fietsers als het onze. Het busstation Leiden Centraal vormt het hart van het stedelijke en regionale OV-netwerk. De binnenstad is het belangrijkste winkelgebied van de regio, de belangrijkste culturele bestemming en de plek om uit te gaan. Samen met Leiderdorp, Oegstgeest, Voorschoten en Zoeterwoude hebben we in 2016 een regionale toekomstvisie vastgesteld. Deze beschrijft het karakter van onze vijf gemeenten, de kwaliteit van onze regio en onze gezamenlijke ambities. Deze gaan over wonen en groen, economie, duurzaamheid, bereikbaarheid, gezondheid, sociaal beleid en voorzieningen.

In de Leidse regio zijn we niet alleen verantwoordelijk voor goed bestuur in onze eigen gemeente; met elkaar zijn we ook verantwoordelijk voor goed bestuur voor onze gehele regio. We investeren daarom in goede contacten, zodat we elkaars ambities en gevoeligheden leren kennen en we van elkaar weten hoe we elkaar kunnen helpen bij uitvoering van gezamenlijke ambities. We realiseren ons dat verschillen in prioriteit, snelheid en besluitvormingsprocedures erbij horen. We weten ook dat er grote en urgente uitdagingen op ons afkomen, zoals de energietransitie. Daarom geven we elkaar de ruimte om voortvarend met de ambities uit de toekomstvisie aan de slag te gaan. Op die manier maken we van de uitvoering samen een succes.

In de komende vier jaar richten we onze bestuurlijke aandacht meer dan in de afgelopen periode op allianties met overheden en marktpartijen die ons kunnen bijstaan in duurzame verstedelijking en bij voortvarende ontwikkeling van het Bio Science Park, het Stationsgebied en de binnenstad. Dit zijn onze vlaggenschepen in de regio. De Universiteit Leiden, andere kennisinstellingen, de provincie, grote steden in Zuid-Holland, G40, VNG en private investeerders zijn daarbij logische partners. Door onze bestuurlijke aandacht meer op hen te richten dragen we bij aan 'karaktervolle groei', het motto van de regionale toekomstvisie 2027.

Leiden Bio Science Park

In de kennisstad Leiden is het Bio Science Park niet meer weg te denken. Binnen tien jaar kan het aantal banen op het Bio Science Park met de helft toenemen tot 25.000. Met de provincie en andere steden in de Randstad trekken we samen op om bedrijven aan te trekken die een focus hebben op life sciences, gezondheid en space. Daarbij richten we ons onder meer op ondernemingen die vanuit

Groot-Brittannië naar Nederland willen komen, in navolging van het Europese geneesmiddelenagentschap (EMA).

De hoge kwaliteit van de woonomgeving in de Leidse regio draagt bij aan de aantrekkingskracht van het Leiden Bio Science Park. Wat nog ontbreekt, is voldoende internationaal onderwijs. We onderzoeken de mogelijkheden om een nieuwe internationale school te openen. Met zo'n school vormt onderwijs geen belemmering meer voor internationale ondernemingen om zich hier te vestigen.

Van Stationsgebied naar aantrekkelijke Stationswijk

Het Stationsgebied is de plek waar Leidenaren na hun reizen weer thuiskomen en waar bezoekers hun eerste kennismaking met de stad beleven. Nu is dat nog niet heel aantrekkelijk. Daarin komt al vlot verbetering, met oplevering van Lorentz en De Geus. Lorentz omvat winkels, kantoren, appartementen en bijna 5000 ondergrondse fietsparkeerplaatsen. In De Geus komen een bioscoop, woningen en horeca.

De volgende stap in de ontwikkeling van het Stationsgebied (na oplevering van De Geus) is realisatie van een nieuwe busterminal. Aan die busterminal stellen we hoge eisen. Hierin staat de reiziger centraal. De terminal moet de toekomstige groei van busverkeer kunnen opvangen; voorbereid zijn op nieuwe emissievrije bussen, met een goede inpassing in het Stationsgebied en met een soepele en comfortabele overstap van en naar de treinen in het NS-station. We doen het niet voor minder.

Het nieuwe busstation voor Leiden en de regio is een belangrijke bouwsteen in de herinrichting van het Stationsgebied. Hier maken we een bruisende wijk, waar je bij het verlaten van het station direct de rijke kennis, historie en cultuur van de stad proeft, zowel aan de BioScience Park-zijde als op het Stationsplein. Van de Stationsweg en Steenstraat maken we een rode loper voor fietsers en voetgangers, waarbij de ambitie is dat deze straten bus- en autovrij worden.

Bij het station voegen we stallingen toe voor 7000 extra fietsen, in aanvulling op de nieuwe stalling in Lorentz. De stallingen willen we tot stand brengen in samenhang met de nieuwe busterminal en met uitbreiding van de centrale hal van Leiden CS. Voor realisatie van deze ambities is samenwerking nodig met de NS, ProRail, provincie en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Hierover gaan we met hen in gesprek. Door samen op te trekken kunnen we een

duurzame en hoogwaardige OV-terminal voor de reiziger realiseren, passend bij het zesde station van Nederland.

In het Stationsgebied voegen we ook woningen en bijbehorende voorzieningen toe, met meer groen. Zo wordt het een wijk die duurzaam is, rijk gevarieerd, voor jong en oud, voor Nederlanders en internationale gasten. Deze ambities werken we verder uit in samenspraak met de stad en regionale partners. Van een plek die je graag snel wilt verlaten, veranderen we het Stationsgebied voortvarend in een aantrekkelijke Leidse Stationswijk. Een plek waar Leidenaren thuishkomen. Een wijk waar je graag wilt zijn.

Binnenstad

Kansen voor verdere verbetering van de binnenstad willen we grijpen. Leiden werkt nauw samen met winkeliersverenigingen en het Centrummanagement Leiden aan uitvoering van de winkelnota. Daarmee maken we het winkelgebied compacter. Ook de realisatie van de Humanities campus rondom de Witte Singel hoort bij verdere verbetering van de binnenstad, net als ontwikkeling van het Energiepark en het Cultuurkwartier, tussen Lammermarkt, Haarlemmerstraat en de energiecentrale. Het Energiepark en het naastgelegen gebied rond het Stadsbouwhuis bieden unieke kansen om herontwikkeling van industrieel erfgoed te combineren met woningbouw en kleinschalige culturele evenementen. We werken mee aan verdere planontwikkeling voor dit gebied, met zorgvuldigheid boven snelheid.

Bij een bruisende binnenstad horen ook evenementen in de openbare ruimte. Die zijn niet alleen een bron van vertier, maar ook een steeds belangrijker bron van werkgelegenheid. Binnenkort stellen we een nieuwe evenementennota vast. In aanloop naar de vaststelling gaan we met inwoners, gebruikers en wijkverenigingen in gesprek over het aantal en het type evenementen. Samen gaan we op zoek naar het juiste evenwicht tussen een prettig bewoonbare stad en een stad waar van alles te doen is voor bewoners en bezoekers. Verschuiving van evenementen van binnenstad naar omliggende wijken zien we hierbij als optie, waarbij de evenementen altijd moeten zijn toegesneden op de maat van de wijk. Bij een overaanbod geven we voorrang aan evenementen die aansluiten op het stadsprofiel van kennis en historie en op de eerdergenoemde themajaren. In de nieuwe evenementennota gaan we ook in op veiligheid en duurzaamheid. Samen met ondernemers gaan we het gebruik van ecoluizen invoeren bij alle evenementen (inclusief Koningsdag en 3 Oktober). Met de raad

gaan we in gesprek over de aanwezigheid van dieren en dierenwelzijn bij evenementen.

3.4. Ondernemen in de stad

Ondernemers maken de stad. Zij zijn de motor van de Leidse economie en maken het leven in onze stad levendig en aangenaam. Daarom willen wij samen met ondernemers het vestigings- en ondernemersklimaat in Leiden verder versterken. Daarbij heeft de gemeente een faciliterende en ondersteunende rol. We nemen geen taken over van ondernemers, maar stimuleren bedrijvigheid door ruimte te bieden aan innovatie, initiatief en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Leiden blijft jong ondernemerschap stimuleren, in samenwerking met de Universiteit Leiden, het LUMC, de Hogeschool Leiden en mbo Rijnland. We faciliteren en ondersteunen starters.

Onnodige bureaucratie is een doorn in het oog van elke ondernemer. Daarom beperken we de regeldruk en schrappen we overbodige regels. Hiertoe vereenvoudigen we de precarioheffingen voor terrassen, luifels, parasols etc. We experimenteren met regelluwe winkelzones en we versoepelen mogelijk het beleid voor de inrichting van terrassen, na evaluatie van het terrasbeleid. Bovendien stelt de gemeente zich flexibel op rondom 'blurring': combinaties van horeca, retail en andere dienstverlening in een zaak. Leiden pleit via de VNG voor een gelijk speelveld in landelijke regelgeving rondom blurring in horecazaken.

Buurtwinkels en wijkwinkelcentra zoals vastgelegd in de regionale Retailvisie zijn het hart van elke wijk. Zij bieden veel werkgelegenheid, ze verlevendigen de buurt en ze vormen de ontmoetingsplek voor mensen die niet ver van huis kunnen gaan. Naast de Kopermolen zetten we de komende collegeperiode ook in op vernieuwing van het Winkelcentrum Diamantplein. We stimuleren hier graag lokaal ondernemerschap, waarbij het ook mogelijk moet zijn in 'buurt-seats to meet'-concepten ZZP'ers en kleinere ondernemers en daarmee de wijkeconomie te ondersteunen.

Steeds meer bedrijven richten zich op maatschappelijk verantwoord ondernemen, bijvoorbeeld door te verduurzamen of door mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in dienst te nemen. Deze ontwikkeling juichen we van harte toe en willen we verder stimuleren. De gemeente ondersteunt daarom ondernemers die hun bedrijfsvoering willen verduurzamen of werk willen bieden

aan mensen met een uitkering of arbeidsbeperking. Samen met het Leidse bedrijfsleven maken we plannen voor een socialere en duurzamere stadseconomie, waarbij we ondernemers bijstaan met goede voorlichting.

3.5. Veilige stad

In Leiden blijven we werk maken van een veilige stad, die alert reageert op risico's. Wijkagenten en gemeentelijke handhavers hebben een cruciale rol in de veiligheidsketen. Zij zijn de ogen en de oren in de stad. Vaak signaleren zij problemen als eersten, bijvoorbeeld in geval van jongeren die in de knel zitten, mensen met verward gedrag of van radicalisering. Door de samenwerking met sociale wijkteams, jeugd- en gezinsteams en andere zorgprofessionals in de wijk verder te verbeteren kan snel de zorg en ondersteuning beschikbaar komen die nodig is.

Bestrijding van ondermijning is een nieuwe prioriteit voor de gemeente. Doel is te voorkomen dat de onderwereld vermengd raakt met de 'bovenwereld'. Criminele activiteiten kunnen nog te vaak schuil gaan achter een legale dekmantel. We willen paal en perk stellen aan mogelijkheden tot witwassen van geld dat is verdiend met drugs of andere criminaliteit, bijvoorbeeld in de wereld van het vastgoed. Daarbij trekken we samen op met organisaties als politie, openbaar ministerie en Belastingdienst. We trekken in Leiden extra geld uit voor het bestrijden van ondermijning. Tegelijkertijd zullen we op de totale uitgaven van Leiden aan veiligheid bezien of het mogelijk is om komende jaren minder uit te geven aan minder prioritaire terreinen.

De gemeentelijke handhavers dragen op veel verschillende manieren bij aan een veiliger stad. De handhavingscapaciteit wordt ingezet voor doelen die het college van belang vindt, zoals dat ook geldt voor de inzet van andere gemeentelijke teams. Vanwege de belangrijke externe functie van handhaving zal het college de raad jaarlijks de mogelijkheid bieden om te reageren op de voorgenomen inzet. Verder zetten we in op de doorontwikkeling van informatiegestuurd werken, met de intentie daarmee zowel de effectiviteit als efficiency in veiligheid en handhaving te vergroten.

4. Organisatie en financiën

Om Leiden goed van dienst te kunnen zijn, hebben we een kwalitatief sterke ambtelijke organisatie nodig, die werkt vanuit de opgaven in de stad en die flexibel en wendbaar kan meebewegen met politieke prioriteiten. In de komende jaren ligt onze focus op de opgaven rond duurzame verstedelijking, vergroening, gezondheid, participatie en preventie. Dat zijn brede begrippen. Ze krijgen betekenis door concrete acties die afwijken van de manier waarop de gemeente voorheen werkte.

Meer dan in het verleden is een integrale, gebiedsgerichte benadering nodig. Daarbij wordt nauw opgetrokken met bewoners en andere stakeholders en partners. Bestuurders met verschillende portefeuilles en ambtenaren met uiteenlopende specialismen gaan vaak samen optrekken binnen één project of programma. Dat vergt een omslag in denken en doen. In aanvulling hierop vergroten we de toegankelijkheid van de gemeente voor initiatieven van burgers.

We dagen de gemeentelijke organisatie uit om nieuwe manieren van werken niet naast de vertrouwde oude manier toe te passen, maar in plaats van. We maken geen geld vrij voor groei van de organisatie en we leggen ook geen extra taakstellingen op om te krimpen. Wel stellen we tweejarige overgangsbudgetten beschikbaar om veranderingen te implementeren. Die overgangsbudgetten kunnen worden gebruikt voor organisatorische aanpassing en bijbehorende omscholing, bijscholing, digitalisering en/of innovatie. Structureel blijft de totale loonsom daarmee gelijk, behoudens de gebruikelijke loonindexatie.

We investeren fors in digitalisering, automatisering en digitale veiligheid. Daarmee verstevigen we de informatieketen, zorgen we dat alles wat we doen met informatie veilig gebeurt en op een manier die voldoet aan de aangescherpte privacyregels. Ook versterken we hiermee de dienstverlening en de innovatiekracht. We willen dat samen met de andere gemeenten in de Leidse regio en Servicepunt71 realiseren.

Voor de gemeentelijke organisatie streven we naar compactere, duurzamere en efficiëntere huisvesting. De huidige gebouwen (stadhuis, Stadsbouwhuis en Stationsplein 107) zijn verouderd. In 2019 start de verbouwing van het stadhuis. Er komen meer werkplekken, met een inrichting die past bij flexibel en

samenwerkingsgericht werken. De intentie is om in de loop van 2019 een huurpand in het Stationsgebied te betrekken. Op termijn zal het huurpand het Stadsbouwhuis en Stationsplein 107 vervangen. Het Stationsgebied is een goed bereikbare en toegankelijke plek voor alle publieksfuncties van de gemeente.

De gemeente fungeert als rolmodel met aanbidding van stageplaatsen en met aanbidding van werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, zoals dat past bij een stad waarin iedereen mee kan doen. Een voorbeeldfunctie vervult de werkgever evengoed waar het aankomt op het stimuleren van gezond en vitaal werken.

Financiën

Uitvoering van dit beleidsakkoord vergt goed doordacht financieel beleid van de gemeente. We staan voor grote opgaven. Dit komt onder meer doordat de gemeente steeds nieuwe taken krijgt. Na de drie decentralisaties in het sociaal domein (jeugdhulp, uitbreiding WMO, invoering Participatiewet) krijgen we in deze periode de verantwoordelijkheid voor invoering van de Omgevingswet. Verder is er de noodzaak om lokaal werk te maken van de energietransitie en aanpassing aan klimaatverandering. Bovendien blijven we Leiden ontwikkelen met duurzame verstedelijking en als aantrekkelijke stad waarin iedereen meedoet.

Het nieuwe college begint vanuit een andere financiële situatie dan vier jaar geleden. Er zijn geen grote vrij besteedbare reserves beschikbaar. Daarom maken we scherpe keuzes waarin we gaan investeren, en waar we op gaan bijsturen. Onderdeel van ons financiële beleid is ook dat we strak sturen op doeltreffende en efficiënte uitvoering van alles wat we als gemeente doen of door anderen laten doen. Hieronder lichten we de belangrijkste financiële keuzes toe, per hoofdstuk uit dit akkoord.

Duurzame verstedelijking

- **Investerings duurzame verstedelijking** Vanaf 2019 gaan we jaarlijks € 3 miljoen extra investeren in duurzame verstedelijking. Ook de groei van de algemene uitkering van het Rijk door stijging van de aantallen woningen en inwoners zetten we in voor duurzame verstedelijking. Alles bij elkaar maken we tot 2030 ruim € 50 miljoen vrij voor investeringen in duurzame verstedelijking. We gaan verder de mogelijkheid onderzoeken van verkoop van erfpachtgronden aan bedrijven, om ook daarmee incidentele

investeringsruimte te creëren voor duurzame verstedelijking. De raad ontvangt hierover een voorstel.

- **Vergroening en klimaatadaptatie** We investeren in vergroening, in de ecologische hoofdstructuur van de stad en in aanpassing aan klimaatverandering. Dat doen we onder andere door extra geld uit te trekken voor de tweede fase van het Singelpark (€ 4,6 miljoen), vergroening in wijken (€ 2,1 miljoen) en deskundigheid binnen de organisatie. We reserveren geld voor het kunnen planten en beheren van groen en voor de noodzakelijke ambtelijke capaciteit om vroegtijdig in projecten mee te denken over vergroening. In de strategie voor klimaatadaptatie passen ook de vervangingsinvesteringen in het rioleringsstelsel, met het oog op een goede waterhuishouding. Deze investeringen verhogen we tot gemiddeld € 7,25 miljoen per jaar.
- **Mobiliteit** Investeringen in de bereikbaarheid en mobiliteit, genomen in de vorige college- en raadsperiode, zetten we voort en we investeren voor meer dan € 100 miljoen in grote infraprojecten. We stellen de fiets, de looper en de reiziger per openbaar vervoer voorop. De kosten en opbrengsten van parkeren, zowel voor de auto als voor de fiets, verlopen via een gesloten systeem zodra de stand van de parkeerreserve dit toelaat. Daarmee financiert Leiden de komende jaren een fietsenstalling van 7000 extra stallingsplekken bij Leiden Centraal, boven op de nu gebouwde fietsenstalling onder Lorentz van 5000 plekken. Er wordt extra geld gereserveerd voor de aanleg van de Gouden Balbrug aan de Langegracht; en voor verhoging en verbreding van de Turfmarktbrug en voor de verbetering van de Bostelbrug. Deze investeringen lopen gelijk op met de herinrichting van de openbare ruimte op deze locaties in de binnenstad. Deze investeringen leiden naast een verbeterd verblijfsklimaat ook tot een betere doorvaarbaarheid van Leiden.

In Leiden doet iedereen mee

- **Onderwijs** We trekken € 35 miljoen extra uit voor investeringen in schoolgebouwen en investeren tot 2030 voor ruim € 70 miljoen in schoolgebouwen. Ook voor het onderwijskansenbeleid trekken we extra geld uit, aanvullend op de rijksmiddelen die hiervoor beschikbaar zijn.
- **Sportinvesteringen** in de sport waartoe is besloten in de vorige college- en raadsperiode, voeren we uit. Aanvullend wordt jaarlijks € 250.000 uitgetrokken voor nieuw sportbeleid. Het onderzoek naar efficiënter gebruik

Leiden

van sportvelden zetten we voort en intensiveren we, waarbij we de vitaliteit van verenigingen stimuleren. We reserveren vooruitlopend op de plannen alvast € 1 miljoen voor investeringen.

- **Wijken** Voor wijkinitiatieven trekken we € 150.000 per jaar uit.
- **Integratie** Voor integratie en het bevorderen van initiatieven om groepen Leidenaren meer met elkaar in contact te brengen, trekken we € 150.000 per jaar uit.
- **Sociaal domein** Leiden is een sociale stad en wil dat blijven. In 2018 gaat ongeveer de helft van onze begroting naar activiteiten die wij groeperen onder de naam 'Sociaal domein'. In dat sociaal domein gaan we de komende jaren anders werken, gericht op de persoon en het gezin, met meer ruimte voor de professional en maatwerk. In de Jeugdzorg trekken we de regie meer naar ons toe. We reserveren een budget voor de frictiekosten en de tijd die het kost om deze veranderingen door te voeren. Dit budget bedraagt eenmalig € 15 miljoen en is bedoeld om die nieuwe werkwijzen in te voeren. Het huidig jaarlijks beschikbare budget voor het sociaal domein wordt geïndexeerd en verhoogd met de middelen die voor dit domein uit het accres van de Algemene Uitkering komen. We zien dit budget als een taakstellend budget en als een gesloten systeem: uitgaven en inkomsten, tegen- en meevallers komen in beginsel terecht in dit budget. Hierbij maken we een uitzondering voor het budget dat is bestemd voor bijstandsuitkeringen (BUIG). Mee- en tegenvallers die betrekking hebben op dit BUIGbudget, verrekenen we met de concernreserve.

De aanspraken voor het minimabeleid blijven liggen op 120% van het sociaal minimum.

Stad van Ontdekkingen, centrum van de Leidse regio

- **Campusontwikkeling** Het programma Kennisstad zetten we voort. Samen met ondernemers op het Leiden Bio Science Park, het LUMC, de Universiteit Leiden en de gemeente Oegstgeest trekken we de komende vijf jaar € 5 miljoen uit voor het Bio Science Park ter versterking van het economische innovatiecluster.
- **Economie** Voor het uitvoeringsprogramma Winkelnota Binnenstad trekken we € 250.000 uit. De precarioheffingen voor terrassen, luifels, parasols et cetera wordt vereenvoudigd.
- **Cultuur** Ter stimulering van kunst en cultuur, breiden we de subsidieregeling voor kunst-projecten uit, maken we een aantal subsidies aan culturele

podia/instellingen structureel en creëren we een fonds voor beeldende kunst in de openbare ruimte van € 1 miljoen: het Lucas van Leydenfonds.

- **Veiligheid** We trekken € 400.000 per jaar uit voor het bestrijden van ondermijning.

Organisatie en financiën

- **Organisatie** De ambtelijke organisatie zet de ontwikkeling tot flexibele en wendbare organisatie, die werkt vanuit de opgaven, voor en met de stad, door. Waar beleidsafdelingen meer flexibiliteit nastreven, behoeft het projectbureau meer vaste krachten. Waar extra mensen worden ingezet voor bepaalde opgaven, wordt intern gereorganiseerd. Hiervoor wordt maximaal twee jaar extra reorganisatiebudget beschikbaar gesteld. De totale kosten voor de ambtelijke organisatie blijven vanaf 2019 gelijk; ze worden wel geïndexeerd. We investeren fors in digitalisering en automatisering - veilig, dienstverlenend en vernieuwend.
- **Lasten** De rioolheffing en afvalstoffenheffing worden de komende jaren stapsgewijs verhoogd tot 100% kostendekkendheid in 2022. De ozb voor woningen stijgt vanaf 2019 jaarlijks met 1,5% en de indexatie. Wij zien toe op het daadwerkelijk verlagen van de vastrechtbijdragen die Dunea, Alliander en anderen in rekening brengen bij hun klanten en Leidenaren na het verlagen van de precario op ondergrondse leidingen. Dit leidt tot een lastenverlichting bij de Leidenaren die gemiddeld even groot is als de stijging van de ozb, afvalstoffenheffing en rioolheffing in totaal.
- **Lasten niet-woningen** De jaarlijkse lasten voor niet-woningen worden jaarlijks geïndexeerd en vanaf 2019 door middel van één (verhoogd) tarief in rekening gebracht bij de eigenaren en niet langer bij de gebruiker. Het is aan de eigenaar om deze gestegen ozb-bijdragen te verrekenen met de huurder die een lagere (nul) aanslag heeft.
- **Concernreserve** We passen de financiële verordening voor de concernreserve aan en willen dat de concernreserve aan het einde van het meerjarenbeeld minimaal 1,5 keer het berekende en benodigde risicobedrag is. Deze weerstandsnorm kwalificeert als 'ruim voldoende' en daarmee blijft Leiden ook financieel een solide en gezonde stad.

Portefeuilleverdeling

BESTUUR, VEILIGHEID & HANDHAVING

Burgemeester (Henri Lenferink)

ONDERWIJS, JEUGD & FINANCIËN Vitale kennisstad

D66 (Paul Dirkse)

De portefeuille omvat onderwijs, jeugd, financiën, kennis, campusontwikkeling, sport, citymarketing en gemeentelijke bedrijfsvoering.

WERK, ECONOMIE & CULTUUR Ondernemende, inclusieve stad

GroenLinks (Yvonne van Delft)

De portefeuille omvat werk, economie, cultuur, kunst, cultureel erfgoed, binnenstad, publieksdienstverlening, communicatie en emancipatie.

GEZONDHEID & WELZIJN Gezonde, sociale stad

PvdA (Marleen Damen)

De portefeuille omvat gezondheid, welzijn, jeugdzorg, schuldhulpverlening, minimabeleid, integratie, wonen bijzondere doelgroepen, wijken en ambtelijke (her)huisvesting.

DUURZAME VERSTEDELIJING Ontwikkellende stad

D66 (Fleur Spijker)

De portefeuille omvat duurzame verstedelijking, gebiedsontwikkeling (o.a. Zuidwest, Stationsgebied), energietransitie, omgevingswet en vastgoed.

DUURZAAMHEID & MOBILITEIT Aantrekkelijke, groene stad

GroenLinks (Martine Leewis)

De portefeuille omvat duurzaamheid, mobiliteit, openbare ruimte en water, autoluwe binnenstad, dierenwelzijn, participatie en regio.